

KAMU TERCİHİ VE YÖNETİMDE KARAR VERME: TEORİK BİR DEĞERLENDİRME

Mehmet Akif Özer¹ Meryem Kartal²

¹ORCID ID: orcid.org/0000-0003-2220-2271

²ORCID ID: orcid.org/0000-0003-3049-2053

Öz

Bu çalışmanın temel inceleme nesnesi olan Kamu Tercih Teorisi, iktisat teorisinin mübadele sürecini analiz etmek için geliştirdiği araç ve metotları kullanarak politik karar alma sürecinin analizini yapmaktadır. Teoride piyasa sürecinin yerini politik karar alma süreci, piyasadaki aktörlerin yerini ise politik sürecin aktörleri olan seçmenler, bürokratlar, politikacılar ve baskı grupları almaktadır. Bu yönüyle teori; siyaset bilimi, hukuk ve ekonominin kesişme noktasında bulunmaktadır. Çalışmada Kamu Tercih Teorisinin karar verme sürecini etkileyen bireysel/grupsal ve örgütsel faktörlere yönelik etkisini ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Öncelikle karar alma sürecini etkileyen bireysel faktörler kapsamında politik karar verme sürecinin temel aktörleri olan seçmenler ve bürokratların kamu tercihinin göre yaklaşımları değerlendirilmiştir. İkinci olarak ise karar alma sürecinde etkili olan örgütsel faktörler ile kamu tercihi ilişkisi ortaya konulmuştur. Çalışmada bu kapsamda önce Kamu Tercih Teorisi kavramsal bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Ardından teorinin ortaya çıkışı, tarihsel süreci ve temel ilkeleri, çalışmanın odak noktası olan karar verme ile ilgili temel hususlara vurgu yapılarak incelenmiştir. Çalışmanın son kısmında ise yönetimde karar verme süreci ve bu sürece kamu tercihi etkisi bireysel ve örgütsel faktörler üzerinden değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kamu Tercih, Karar Verme, Bireysel Faktörler, Örgütsel Faktörler, Fayda Maksimizasyonu.

Atıf için:

Özer, M. A. ve Kartal, M. (2021). Kamu tercihi ve yönetimde karar verme: Teorik bir değerlendirme. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 10(26), 46-74.

¹ Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İİBF, Ankara/Türkiye

E-posta: mehmet.ozer@hbv.edu.tr

² Doktora Öğr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, LEE, Ankara/Türkiye

E-posta: meryem.kartal@hbv.edu.tr

PUBLIC CHOICE AND DECISION MAKING IN PUBLIC ADMINISTRATION: A THEORETICAL ASSESSMENT

ABSTRACT

The public choice theory, which is the main study object of this study, analyzes the political decision-making process by using the tools and methods developed by the economic theory to analyze the exchange process. In theory, the market process is replaced by political decision making, and actors in the market are replaced by voters, bureaucrats, politicians and pressure groups who are actors of the political process. With this aspect, the theory is located at the intersection of political science, law and economy. In this study, it is aimed to reveal the effect of public choice theory on individual / group and organizational factors that affect decision making process. First of all, the approaches of voters and bureaucrats, who are the main actors of the political decision-making process, were evaluated within the scope of individual factors affecting the decision-making process. Secondly, the relation between organizational factors and public choice, which are effective in the decision-making process, has been revealed. In this study, firstly, public preference theory has been handled from a conceptual point of view. Then, the emergence of the theory, its historical process and its basic principles are examined with an emphasis on the main issues related to decision making, which is the focus of the study. In the last part of the study, the decision-making process in administration and the effect of public choice on this process were evaluated through individual and organizational factors.

Keywords: *Public Choice, Decision Making, Individual Factors, Organizational Factors, Maximand*

GİRİŞ

1929 Dünya Ekonomik Bunalımı'nın bütün dünyayı etkisi altına alması ile birlikte devletin ekonomiye müdahalesinin öngörüsüne dayanan "Genel Teori" kabul edilmiştir. Bu teori Amerika başta olmak üzere dünyadaki gelişmiş birçok Batı ülkesi tarafından da benimsenmiştir. Fakat İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında kamu kesiminin aşırı büyümesi, bütçe açıklarının ve enflasyonun artması sonucunda Keynezyen politikaların uygulanması konusunda ekonomik ve siyasi platformlarda tartışmalar başlamıştır. Avrupa hükümetleri 1960-1970'li yıllarda farklı arayışlar içine girmiş, bu kapsamda da piyasanın başarısızlığı ilkesi üzerine geliştirilen devletin başarısızlığı ilkesine dayanan "Kamu Tercih Teorisi" ön plana çıkmış ve tartışmaların odak noktasını oluşturmuştur.

Toplumsal hayatta insanların topluluk halinde yaşamalarından itibaren her dönem bu topluluğu kim tarafından ve nasıl yönetilmesine yönelik sorular gündeme gelmiştir. Yönetim, bir tür karar verme faaliyeti olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla yönetimde kim/kimler, nasıl ve ne tür karar vermeli soruları son zamanlarda dikkat çekmeye başlamıştır. Birden fazla kişinin oluşturduğu topluluklar olarak tanımlanan örgütlerde karar verme, önem arz etmektedir. Örgütün her kademesinde gerçekleştirilen ve sürekli bir eylem olan karar verme; bireysel, örgütsel ve çevresel faktörler tarafından etkilenmektedir (Lamba, 2014, s.16).

1950'li yıllardan itibaren geleneksel kamu yönetiminin ilkeci özelliklerine yönelik ciddi eleştiriler oluşmaya başlamış ve içinde bulunduğumuz zamana kadar sistemde çeşitli kırılmalar olmuştur. Bu kırılmanın ilk işaretlerini veren kişilerden biri de Herbert Simon'dur. Simon, yönetimle ilgili yaptığı çalışmalarda bireyin düşünme, karar verme ve davranışlarına odaklanmıştır. Bununla birlikte Simon, yönetimde insan davranışlarının önemini vurgulayarak, yönetimin yalnızca mekanik ilkelerle bütünü olmadığını belirtmiştir. Simon, yönetime ilişkin genel çıkarımlar ortaya koyan kuram öncülük yapmıştır. Simon ve Kamu Tercih Teorisi arasında doğrudan bir kuramsal yakınlık olmamakla birlikte Kamu Tercih Okulu, Simon'u yönetimdeki hiyerarşi ve verimliliğe ilişkin sorgulamalarından ötürü geleneksel yaklaşımdan üstün tutar. Yönetimsel işleyişi insan davranışıyla açıklama çabası dışında, ekonomik/verimlilik merkezli teori üretmeleri ve hiyerarşiyi önemsizleştirmeleri söz konusu iki yaklaşımın diğer ortak noktalarıdır (Dülger ve Tosun, 2019, s.159-162).

Çalışmanın varsayımı Kamu Tercih Teorisi ile 1940'larda Simon tarafından kuramsallaştırılan karar verme süreci arasında bir ilişki olduğu, özel tercihlerde olduğu gibi karar verme sürecinde toplumsal tercihlerde de bireyselliğin hâkim olduğudur. Burada devletin bir örgüt olduğu kabulüyle; bürokrat, seçmen, baskı ve çıkar grubu ve siyasi partiler, bu örgütün aktörü olarak değerlendirilmiş ve örnekler bunlar üzerinden verilmiştir.

Çalışmanın amacı 1940-1950'li yıllardan itibaren gelişmeye başlayan Kamu Tercih Teorisinin karar verme sürecini etkileyen bireysel/grupsal ve örgütsel faktörlere yönelik etkisini ortaya koymaktır. Bu amaca yönelik olarak şu sorulara cevap aranmıştır: Karar alma sürecini etkili olan içinde kişilik kavramına Kamu Tercih Teorisi nasıl bakar? Bireyler hangi güdülerle karar alma sürecinde etkin rol oynar? Bir örgüt içinde aktörlerin statü ve pozisyonu karar almasında nasıl etkilidir? Bir örgüt olan devletin merkezîyetçi ve hiyerarşik yapısına kamu tercihinin yaklaşımı nedir ve merkezîyetçi- bürokratik yapı yerine hangi yönetim modellerinin oluşmasında etkili olmuştur? Bu kapsamda amaca yönelik verilerin elde edilmesinde ilgili Türkçe/İngilizce kaynaklardan yararlanılarak, literatür taraması yapılmıştır.

Çalışmanın amacına yönelik olarak karar verme sürecini etkileyen faktörler ve Kamu Tercih Teorisi ilişkisi ortaya koyulurken iki sınıflandırma yapılmıştır. Öncelikle karar alma sürecini etkileyen bireysel faktörler kapsamında politik karar verme sürecinin temel aktörleri olan seçmenler ve bürokratların kamu tercihinin göre yaklaşımları değerlendirilmiştir. İkinci olarak ise karar alma sürecinde etkili olan örgütsel faktörler ile kamu tercihi ilişkisi ortaya koyulmuştur. Burada ise merkezîyetçilik ve kamu tercihinin buna bakış açısı değerlendirilmiştir. Sonrasında ise karar alma sürecini etkileyen örgütsel faktörler içinde aktörlerin örgütteki pozisyonları kapsamında politik karar alma sürecinin aktörlerden olan siyasi partilerin ve baskı-çıkar gruplarına Kamu Tercih Teorisinin yaklaşımları değerlendirilmiştir. Çalışma, kamu tercihinin karar verme sürecinde etkili olan faktörlere yaklaşımını ortaya koyması açısından literatürdeki boşluğu tamamlamaktadır.

KAMU TERCİHİ TEORİSİ

20. yüzyılın ortalarına kadar olan süreçte ekonomi bilimi, piyasa mübadelesi, ekonomik insan ve rasyonellik gibi varsayımlara dayalı olarak piyasa sürecini analiz etmiştir. Politika bilimi ise ekonomi biliminden farklı olarak politik kurumların (yasama organı, siyasi partiler, bürokrasi vb.) işleyişini, bu kurumlar arasındaki ilişkileri inceleme konusu yapmıştır. 1950'li yılların başlarından itibaren ekonomi ve politika bilimine farklı bir bakış açısı getiren ve her iki bilim dalının sentezi niteliğinde olan "Kamu Tercih İktisadı"¹ (Public Choice Economics) adında yeni bir araştırmanın temelleri atılmıştır. Kelime anlamı olarak seçenekler arasında seçim yapma işlemi ifade eden, "tercih" ve halkı ifade eden "kamu" kavramlarından oluşan kamu tercihi, "halkın tercihi" anlamına gelmektedir. Fakat gerçekte halkın kendisi değil bireyler tercihte bulunmaktadır (Aktan ve Dileyici, 2007, s.9). Şimdi teoriye kavramsal çerçeve çizilebilmek için daha ayrıntılı bakalım.

Kamu Tercih Teorisi: Kavramsal Çerçeve

Ekonomi ile politika bilimleri arasında yer aldığı görece olarak kabul edilen kamu tercihi, yeni bir bilim dalıdır. Kamu tercihi disiplinin araştırmacıları, iktisat alanında kullanılan analitik teknikleri ile politik davranışları, özellikle rasyonel tercihler varsayımı ile piyasa dışı karar alma sürecinin modellenmesi sürecinde öngörmeye çalışmaktadır. Başka bir ifade ile kamu tercihi, piyasa dışındaki karar alma sürecinin -politik karar alma sürecinin- ekonomik açıdan incelenmesi ya da ekonominin politik bilimlere uygulanması olarak tanımlanmaktadır (Mueller, 1993, s.447).

Sosyal çıkar yaklaşımı, karar verme sürecinde bireylerden bağımsız olarak grup ya da örgütlerin karşılaştığı objektif değerlendirmeler üzerine odaklanmaktadır. Kamu Tercih Teorisi ise sosyal çıkar yaklaşımından farklı olarak bireylerden bağımsız grup veya örgütlerin karşılaştığı bireysel subjektif değerlendirmelerin bir sonucudur. Sosyal çıkar yaklaşımının, sosyal seçim sürecinde bireysel faydayı değil, “sosyal çıkarı” veya “genel iyiliği” maksimize ettiği kabul edilir. Kamu tercihi teorisyenleri ise sosyal çıkar yaklaşımının kabul ettiği “sosyal çıkar” ya da “kamu yararı” kavramlarına içi boş ifadeler olarak kabul etmektedir. Bu çerçevede de sosyal çıkar kavramının yerine “bireysel çıkarların” geçerli olduğunu varsaymaktadır (Aktan ve Dileyici, 2007, s.12).

Literatürde kamu tercihi en genel şekliyle şöyle tanımlanmaktadır: “*Kamu Tercih Teorisi, iktisat teorisinin mübadele sürecini analiz etmek için geliştirdiği araç ve metotları kullanarak politik karar alma sürecinin analizini yapar. Bu teoride piyasa sürecinin yerini politik karar alma süreci, piyasadaki aktörlerin yerini ise politik sürecin aktörleri olan seçmenler, bürokratlar, politikacılar ve baskı grupları almaktadır. Kamu Tercih Teorisi, bu süreci bir mübadele süreci olarak ele almakta ve bunun pozitif analizini yapmaya çalışmaktadır*” (Odabaş, 2019, s.99).

1960’lı yıllardan itibaren kamu tercihi konusunda önemli çalışmalara yapan Bunchanan, pozitif Kamu Tercih Teorisini üzerine yaptığı çalışmada Kamu Tercih Teorisine yönelik olarak şöyle bir tanımlama yapmıştır: “*Kamu Tercih Teorisi ekonomi teorisinde oldukça ayrıntılı analizler için geliştirilmiş olan araç ve metotları politik sürece, kamu sektörüne, politikaya ve kamu ekonomisine uygulamaktadır. Kamu tercihi; siyaset bilimi, hukuk ve ekonominin kesişme noktasında bulunan bir teoridir*” (Buchanan, 2002, s.67). Bunchanan’a göre Kamu Tercih Teorisi, ekonomi ve politika bilimi arasında bir bağ/ilişki kurmaya çalışan bir yaklaşımdır. Kamu Tercih Teorisine göre iktisatçılar, karar alma sürecine farklı pencereden bakmaktadır (Odabaş, 2019, s.99).

Kamu Tercih Teorisinin yaptığı analizler normatifⁱ olmakla birlikte ağırlıklı olarak pozitifⁱⁱⁱ. Dolayısıyla Kamu Tercih Teorisi; politikacı, seçmenler ve bürokrata neyi kabul edip neyi kabul etmemeleri gerektiğine yönelik her-

hangi bir öneride de bulunmaz (Kayabaşı, 2005, s.45). Teori, devletin ekonomiye müdahale etmesi esasına dayanan refah iktisadının savunduğu “piyasasının başarısızlığı”^{iv} ilkesine karşılık “kamu ekonomisinin başarısızlığı”^v ilkesinden hareket ederek birtakım savlar ortaya koymaktadır. Ayrıca teorisinin yöntemi pozitif nitelikte olup, konusu ise modern kurumların işleyişinin analiz edilmesidir. Bu kapsamda da kamu tercihi teorisyenleri, iktisat kuramında teorik düzeyde geliştirilen araçlar ve yöntemleri devlet sektörüne, siyasete ve kamu ekonomisine uygulanmasını savunmaktadır (Bayramlı, 2004, s.73).

Kamu Tercih Teorisi, bir yandan politik olayları ekonomist gözüyle değerlendirirken aynı zamanda genel olarak devletin başarısızlığına dayanmaktadır. Teorisyenlere göre devletin ekonomideki etkinliğinin artması ile ekonomik ve bürokratik yozlaşmanın artışı arasında doğru orantı vardır. Yani müdahaleci devlet anlayışı geliştikçe yönetimdeki yozlaşmada giderek artmaktadır. Bununla birlikte genellikle ülkelerdeki ekonomik sorunların ardında devletin ekonomik faaliyetlerinin sınırlandırılmaması bulunmaktadır.

Ekonomik ve politik alanda yaşanan yozlaşmalar sonucunda kamu tercihi, devletin hak, yetki, güç ve sorumluluklarının açık ve kesin çizgilerle belirlenmesi ve sınırlandırılması gerektiğini savunmakta, bu duruma yönelik çözüm olarak da Anayasal İktisat teorisini öne sürmüşlerdir (Yolal, 2018, s. 161). Anayasal İktisat Teorisi, esasında Kamu Tercih Teorisi ile aynı varsayımları kullanmaktadır. Aralarındaki fark ise Kamu Tercih Teorisinin ağırlıklı olarak sorunların tespitini yapması ve anayasal iktisadın sorunlara pozitif ve normatif öneriler getirmesidir. Ancak anayasal iktisat uygulamalarının temelini, Kamu Tercih Teorisi oluşturmaktadır. Ayrıca anayasal iktisat teorisi, devletin meşruiyetini felsefi düzeyde incelenmektedir. Bu kapsamda da devletin bireylerin can ve mal güvenliğinin korunması dahilinde onun hak ve özgürlüklerine nasıl sınırlamalar getirilebileceği ve sınırlamaların neler olması gerektiğine yönelik tartışmalar yapılmaktadır (Kayabaşı, 2005, s.46).

Kamu Tercih Teorisi^{vi}, karar alma sürecinde yer alan aktörlerin davranışlarının incelenmesi ve analiz edilmesine yönelik faaliyetleri içermektedir. Anayasal iktisat teorisi ise devletin ekonomiye olan müdahalesini, ekonomideki hak ve yetkilerinin sınırlandırılmasına yönelik uygulamaları temel almaktadır (Uzun, 2009: 223). Dolayısıyla anayasal iktisat, kamu tercihinin bulgularından yararlanarak, temel alarak, oluşturulması gereken devlet modeline yönelik önermelerde bulunmaktadır (Bilkay, 2016, s.46).

Kamu tercihi kendi içinde pozitif ve normatif olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu kapsamda da pozitif kamu tercihi, gerçek yaşamdaki politik kurumların yapısını ve politik karar almada rol oynayan kişilerin davranışının ekonomik analizini yapmaktadır. Normatif Kamu Tercih Teorisi ise pozitif kamu tercihi temel oluşturan konuları incelemekte ve yaşamda olanda farklı olarak toplum tercihlerini en yansıtacak kuralları ele almaktadır (Özer, 2015, s.131).

Kamu Tercih Teorisi, kurumsal ve teşvik yapıları aracılığıyla farklı ortamlardaki karar verme sürecinin ekolojisini incelemek, çeşitli şekillerde yapılan işbirliği ve koordinasyon modellerini analiz etmek amacıyla geliştirilmiş bir yaklaşımdır (Aligia, 2015, s.112). Teorinin kavramsal çerçevesini bu şekilde belirledikten sonra artık tarihsel sürece geçebiliriz.

Teorinin Ortaya Çıkışı: Tarihsel Süreç

1929 Dünya Ekonomik krizinin yaşanması ile birlikte devletin ekonomiye müdahalesini öngören, Keynes tarafından yayınlanan “İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi” adlı eserinde öne sürdüğü yaklaşımlar kabul edilmiş ve başta ABD olmak üzere Batı ülkeleri tarafından da benimsenmiştir. Fakat İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra kamu kesiminin aşırı büyümesi, devamlı ve yüksek bütçe açıklarının oluşmaya başlaması ve enflasyonun hızla artması sonucu Keynezyen politikalar da beklentileri karşılanmaması nedeniyle tartışmaların merkezini oluşturmuştur (Baysuğ, 2017, s.89).

1929’de başlayan büyük iktisadi krizin en önemli etkisi, liberal iktisadi politikalara olan inancın sarsılmasıdır. Krizin siyasal anlamdaki en çarpıcı sonucu ise hükümetlerin kendilerini piyasa sürecinden uzak tutmasını sağlayan politikaların yerini artık müdahaleci politikaların alması ve bu kapsamda da dünyanın birçok ülkesinde liberal hükümetlerin müdahaleci ve sosyal devletçi iktidarları kurmasıdır. 1930’lu yıllar ile 1980’li yılların başları arasındaki dönem, müdahaleci devletlerin altın çağını yaşadığı dönemler olarak değerlendirilmektedir. Özellikle sosyal demokrasi ve uygulamaları, bu dönemde hem çok taraftar bulmuş hem de en parlak dönemini yaşamıştır. İlerleyen yıllarda -1970’li yıllara gelindiğinde- ise refah devletinin politika, uygulama ve bunların yansımalarına yönelik sorgulamalar ortaya çıkmıştır. Refah devletinin beklentileri karşılamaması ve tekrar krize girmesi ile birlikte liberal çözümler yeniden platformlarda gündeme gelmiştir. Bu süreçte müdahaleci devlet yerine devletin iktisadi süreçler ve piyasalardan olabildiğince çekilmesini temel alan düşünceler güç kazanıp ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu düşüncelerin en dikkat çekici olanı ise “kamu tercihi” ve “anayasal iktisat” yaklaşımlardır. Her iki yaklaşım da müdahaleci devlet anlayışını sorgulamakta ve devletin piyasadaki müdahalesinin hukuksal araçlarla sınırlandırılması gerektiğini savunmaktadır (Uzun, 2009, s.224).

“Temeli 18. yüzyıla dayanan Kamu Tercih Teorisi, yeni bir disiplin olarak değerlendirilmektedir. Dönemin matematikçilerinden Concordet, Borda, Lapce, Lewis Croll oylama mekanizmasının matematiksel analizi ile ilgilenirken aynı zamanda siyasi karar alma sürecinin açıklanması üzerinde çalışmıştır. Bu çalışmaların sonrasında Kenneth Arrow (1951) “Sosyal Seçim ve Bireysel Değerler” (Social Choice and Individual Values) ve Duncan Black’ın (1958) “Komiteler ve Seçim Teorisi” (The Theory of Committees and Elections) adında iki önemli eser yayımlamış ve Kamu Tercih Teorisine farklı bakış açısı kazandırmıştır” (Avcı, 2001, s.2).

Kamu tercihi yaklaşımının kurucusu olarak kabul edilen Duncan Black, 1948 yılında yaptığı piyasa dışı karar alma sürecini irdeleyen bir çalışma ile kamu tercihi disiplinin başlangıcını sağlamıştır 1962 yılında ise Bunchanan ve Tullock' un yaptığı "Oybirliğinin Hesabı" (The Calculus of Consent) adlı çalışma Buchanan' ı Kamu Tercih Teorisinin adeta bir lideri haline getirmiştir (Aktan ve Dileyici, 2007, s.14).

Kamu Tercih Teorisi bir yandan teorik gelişimini sürdürürken diğer yandan da Buchanan' ın çabasıyla kurumsal bir süreç içine girmiştir. Buchanan, 1957 yılında G. Warren Nutter ile birlikte Virginia Üniversitesinde, Thomas Jefferson Politik İktisat Araştırma merkezini oluşturmuştur. Bu merkez Kamu Tercih Teorisinin^{vii} temellerinin oluşmasında önemli bir yere sahiptir (Kayabaşı, 2005, s.45). Çok önemli araştırmaların yapılmasını sağlamıştır.

Teorinin Temel İlkeleri

Kamu Tercih Teorisinin temelinde politik mübadele, bireycilik ve rasyonalite ilkeleri yer almaktadır. Teorisyenlere göre kamusal eylemleri gerçekleştirenler yalnızca rasyonel olarak kendi çıkarlarına uygun davranan bireylerdir. Ayrıca teorisyenler sınıf, grup, cemaat, toplum, örgüt gibi kolektif birimlerin kendilerine özgü eylemlerinin olduğunu ve bu eylemlerinde bilimsel araştırmalara konu olacağını kesinlikle kabul etmemektedir. Yalnızca birey ve bireyin eylemlerini dikkate almaktadır (Lane, 1990, s.70-76). Literatürde teorinin ilkeleri şu şekilde incelenmektedir:

Metodolojik Bireycilik

Temel iktisat teorisinde görüldüğü gibi Kamu Tercih Teorisi de bireyci bir toplum görüşünü temel almakta ve bu doğrultuda gelişimini sürdürmektedir. Bireyler, toplumun temel unsurlarını oluşturmaktadır; devlet ise karar alma sürecinde daha geri planda yer alan, bireylerin kolektif karar almalarını ve faaliyetler yürütmelerini sağlayan yalnızca vasıta niteliğinde bir kurumdur (Kinneer, 2002, s.31).

Metodolojik bireycilik, Buchanan' ın yaklaşımlarının kalbini oluşturmaktadır. Buchanan' a göre sadece bireyler tercihte bulunur ve tercihlerini hayata geçirmeye yönelik davranışlarda bulunmaktadır. Bunchanan, kamu tercihi ile ilgili çalışmaların hemen hepsinde iktisat teorisinde olduğu gibi bireyciliğin esas olduğunu belirtmiştir. Teori, politik süreçte etkin rol alan bireyleri ve davranışlarını incelemeye çalışır. Bu açıdan da Kamu Tercih Teorisi bir anlamda politikanın bireyci teorisi olarak kabul edilmektedir (Odabaş, 2019, s.103).

Kamu tercihi teorisyenleri, bireylerin ekonomik ve siyasal açıdan yaptıkları faaliyetlerde yalnızca kendi çıkarlarını düşünen "rasyonel egoist" olduklarını vurgulamıştır. Teorisyenler, bireylerin ekonomik davranışlarında kendi çıkarlarını gözeterek hareket ettiğini belirtirken, bireylerin ekonomik süreçte olduğu gibi siyasal karar alma süreçlerinde de bireysel çıkarlarına

yönelik davranış sergilediğini, siyasal süreçlerde karar alınırken kamu yararının göz ardı edildiğine yönelik açıklamalar yapmıştır (Çoban, 2003, s.78-80).

Buchanan anayasal iktisat üzerine yaptığı çalışmasında metodolojik bireyciliğin önemini şöyle ifade etmektedir: “*Sadece ve sadece bireyler tercihte bulunur ve faaliyet gösterirler, kolektif oluşumların bu şekilde tercihte bulunması ve faaliyet göstermeleri söz konusu değildir. Kolektif oluşumları birey yerine koyup, bunların birey gibi tercih ve davranış kalıpları içerisinde hareket ettiğini varsayan analizlerin kabul edilen bilimsel kurallar kapsamında yeri olmayacaktır*” (Buchanan, 1989, s.61).

Buchanan’a göre, kamu tercihi teorisyenleri eyalet, parti veya gruplar gibi toplumdaki organik birimleri değil politik süreçte seçimler yapan birey ve bunların davranışlarını inceleyen “politikanın bireysel teorisi”dir (Akçagündüz, 2010, s.30). Metodolojik bireyciliğin en önemli özelliklerinden biri de faaliyetlerin kamu ve özel olarak ikiye ayrılmasına kesinlikle karşı olmasıdır. Gerek özel gerekse kamusal alanda olsun bütün kararların arkasındaki itici güç bireydir. Dolayısıyla metodolojik bireycilik her türlü seçim ortamında kararların bireyler tarafından alındığını ve bireysel tercihlerin esas olduğunu savunmaktadır (Sakal, 1996, s.6).

Politik Mübadele – Catallaxy

Kamu Tercihi Teorisinin ilkelerinden ikincisi politik mübadele ilkesidir. Teoriye göre piyasada olduğu gibi kamusal alanda da seçmen, politikacı, bürokrat veya baskı ve çıkar grubunun bir üyesi fark etmeksizin bu kişilerin kendi faydalarını maksimize etmek amacıyla tıpkı özel alandaki gibi sürekli bir mübadele sürecinin içinde oldukları söylenebilir. Ekonomi biliminin temel unsurlarından biri olan mübadele sürecinin bir yansıması olan kamu tercihi teorisyenleri, siyasal süreçleri de bir mübadele süreci olarak değerlendirmektedir. Siyasal süreçte yer alan unsurlar arasında özel çıkarlar değiş-tokuş edildiği bir mübadele süreci bulunmaktadır (Aktan ve Dileyici, 2007, s.17).

Teorisyenler, devleti bireylerin oluşturduğu bir kolektif organizasyon olarak değerlendirilirken, politikayı ise karmaşık bir mübadele süreci olarak ele almaktadır. Bu karmaşık mübadele sürecinde bireyler, tek başına ya da özel olarak etkili bir şekilde gerçekleştiremeyecekleri kolektif nitelikli istek ve amaçları yerine getirme amacındadır. Yani ekonomik malların mübadele-sindeki bu basit katalaktik bakış açısı, politika ve politik düzen konusundaki sözleşmeci yaklaşımda da kendini göstermektedir. Bu çerçevede her ne kadar iktisat ile yönetim biçimi, piyasa ile devlet, özel sektör ile kamu sektörü arasında doğrudan bir ilişki olmadığı düşünülse de siyasal sürece katalaktik yaklaşımla bir mübadele olarak bakılınca aradaki ilişki açıkça görülmektedir (Buchanan, 1989, s.20-21).

Buchanan bu görüşü şu şekilde açıklamaktadır: *“Gerek piyasalarda ve gerekse politikada, bireylerin ekonomik çıkarlarını pozitif değerdeki malların seçimi oluşturur. Fakat piyasalar esasen mübadele kurumlarıdır. Bireyler piyasaya bir malı diğer bir mal ile mübadele etmek amacıyla girer. Politika da bireyler arasında karmaşık bir mübadele yapısıdır ve bu yapı içerisinde bireyler, piyasadaki etkin bir biçimde sağlayamadıkları bazı özel amaçlarını kolektif olarak sağlamaya çalışırlar. Bireysel çıkarın mevcut olmaması halinde başkaca bir çıkar da söz konusu değildir. Piyasada bireyler elmalarla portakalları mübadele ederler, politikada ise bireyler tüm kolektif ihtiyaçlarını tatmine yarayacak mal ve hizmetler ile bunların maliyetlerine yapacakları katkı payları arasında bir mübadelede bulunurlar”* (Hepaksaz, 2007, s.94).

İktisat bilimi, malların ve hizmetlerin değiş tokuşunu incelemektedir. Burada aslında esas olan kişisel çıkarlardır. İnsanların iktisadi ve siyasal tercihlerindeki esas belirleyici kişisel çıkarlardır. Nasıl ki ihtiyaç duyduğumuz bir malı alırken aslında daha az ihtiyaç duyduğumuz bir malden vazgeçiyorsak, aynı şekilde devletin sunduğu hizmetlerden ihtiyacımız olanları almak için hizmetlere yaptığımız katkı arasında bir mübadelede bulunuruz. Böyle bir yaklaşım, hükümetlerin iktisadi kararlar alırken yüksek düzeyde politik beklentilerin işe karıştırılmasına da engel olacağı düşünülmektedir. Bireyler, politik piyasada tercihte bulunurken rasyonel beklentilerine göre hareket etmekte ve kendileri için en iyi olduğunu düşündükleri politik tercihler üzerinde karar vermektedir (Uzun, 2009, s.15).

Rasyonalite ve Maximand İlkesi (Fayda Maksimizasyonu):

Kamu Tercihi Teorisinin üçüncü ilkesi rasyonalite ve maximand ilkesidir. Bu ilke aynı zamanda literatürde “homo economicus” olarak da adlandırılmaktadır. Buchanan için her birey yalnızca kendi çıkarlarının maksimize olmasına yönelik davranışlarda bulunmaktadır (Odabaş, 2019, s.104).

Rasyonel davranış ve maximand ilkesi, bireylerin aldıkları kararlar karşısında ulaşacağı/edineceği faydanın en fazla olmasını ifade etmektedir. Rasyonellik varsayımı, özünde bireylerin ekonomik faaliyetlerinde olduğu gibi politik faaliyetlerinde de bireysel çıkarlarını artırma eğiliminde olduğu öngörüsüne dayanmaktadır. Bu varsayımın kabulü, aynı zamanda metodolojik bireycilik varsayımı ile de tutarlıdır. Devletin ve diğer politik birimlerin temelinde bireyin bulunması, bireylerin piyasa sürecinde olduğu gibi bireysel çıkar güdüsüyle hareket etmelerine yol açmıştır. Bireyler rasyonel ve tutarlı tercihlerde bulunmaktadır. Yani birey kamu ekonomisinde karar alırken, özel konumdaki davranış motivasyonunu, rasyonel seçimler yaparak göstermektedir. Bireyler rasyonel davranarak faydalarını maksimize edecek tercihlerde bulunmaktadır. Kısaca hem özel ekonomide hem de kamu ekonomisinde “homo economicus” yani özel çıkar maksimizasyonu ilkesi geçerlidir. Bu kapsamda teori, sosyal çıkar yaklaşımının savunduğu kamu ekonomisinde asıl amacın “kamu çıkarı” ve “toplumsal çıkarı” maksimize etmek olduğu düşüncesine kesinlikle karşıdır (Aktan, 2002, s.5).

Teorinin ilkelerini bu şekilde açıkladıktan sonra teori ile karar verme süreci arasındaki ilişkiyi çalışmanın ikinci bölümünde ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaya çalışacağız.

YÖNETİMDE KARAR VERME SÜRECİ

Bireyler yaşamlarının hemen her dönemlerinde, özel hayatlarında ve meslek hayatlarında sürekli olarak karar vermek durumundadır. Kişilerin karşılaştığı sorunlar basit olabileceği gibi birçok faktörün etki ettiği karmaşık sorunlar da olabilir. Karar verme, en basit haliyle etken bir eylemin seçilmesi işlemidir (Kurt, 2003, s.7).

Karar verme, belirli amaçlara ulaşmak için mevcut-farklı alternatifler arasından bir tercihte bulunmaktır (Daft, 2010, s.452). Yönetim ile ilgili teorilerin merkezinde yer alan karar verme, sürekli yapılan bir seçim faaliyeti olduğu için insan davranışlarının rasyonel olan yönünü oluşturmaktadır (Mouzelis, 2001, s.153).

İnsan doğasının en önemli alternatiflerinden biri olan karar verme (Noone, 2002: 21) eldeki alternatifler hakkında bilgi sahibi olunduktan sonra amaca yönelik en uygun sonuca ulaşabilmek için alternatifler arasından birinin veya birkaçının seçilmesidir (Chatoupi, 2007, s.195). Bireyler günlük yaşamlarında alış-veriş yapma, işe girme, borçlanma, üniversiteye gitme, örgütteki yetkilerini kullanarak belli işlemler yapma ve uygulama vb. konularda sürekli olarak seçim yapmak durumundadır. Bu seçim işlevi bir kararı belirtmektedir. Karar; iki veya daha fazla uygun alternatif arasından seçim yapılmasıdır (Certo, 2003, s.25).

Karar verme süreci, etkinlik ve rasyonelliğe dayanma, iletişime ve bilgi akışına önem verme, geleceğe yönelik olma ve geleceğe öngörmeye dayanma, belli bir zaman süresini gerektirme, bir plan olma, bir soruna çözüm öngörmesi gibi birtakım özelliklere sahiptir (Tozlu, 2016, s.30). Karar verme, bireyin hayatıyla iç içe olması nedeniyle zaman zaman insanlar herhangi bir konu veya durum hakkında karar verdiklerinin farkında dahi olmayabilirler. Dolayısıyla bazen verilen kararlar basit, genel ve sıradan olurken; bazı kararlar oldukça karmaşık, riskli kararlar olabilir. Böyle bir durum karşısında karar vericiler farklı yöntemlerle çeşitli alternatifler arasından tercihte bulunma durumunda kalabilirler (Çelikten, Gılıç, Çelikten ve Yıldırım, 2019, s.583).

Örgüt ve yönetim açısından karar verme denildiğinde Herbert A. Simon akla gelmektedir. Simon'a göre karar verme, yönetim sürecinin en hayati parçasını oluşturmaktadır. Simon'un temel savı, karar verme sürecinin nitelikleri bir örgütün niteliğini ve başarısını belirlediği yönündedir (Tozlu, 2016: 30). Simon, yönetim ve karar vermeyi eş anlamlı olarak görmektedir. Çünkü Simon, karar verme eylemini yönetimin kalbi olarak değerlendirilmektedir. Simon'a göre verilen her bir karar bir amaç ve bu amaca uygun olan bir davranışın seçimini ortaya koymaktadır (Uluğ, 1996, s.1-3).

Simon'un yönetim alanında büyük yankılar uyandıran 1947 tarihli Yönetim Davranış (Administrative Behavior) adlı kitabında, iktisadi modelleme konusunda basite indirgeyici geleneksel yaklaşımın ve aldığı kararlarla kârını en yükseğe çıkararak tek girişimci kavramının yerine, karar verme sürecindeki etken ve güçlerin çeşitliliğini dikkate alan bir yaklaşım geliştirmeye çalışmıştır (Özer, 2016, s.171). Simon, bu kitabının ilk baskısında karar verme sürecindeki “rasyonel kararlar” üzerinde dururken, birkaç yıl sonraki ikinci baskısında optimal/rasyonel kararlar yerine artık “doyurucu kararlar” üzerine odaklanmıştır. Başka bir ifade ile sınırlı rasyonellik (bounded rationality) gerçeği üzerinde durmaya başlamıştır. Simon'un en önemli özelliklerinden biri de ekonomik insan (economic man) ve yönetsel insan (administrative man) ayrımını yaparak rasyonel ve sınırlı rasyonel karar modellerinin omurgasını oluşturmasıdır. Bilimsel yönetim anlayışının savunucusu Taylor ve bazı klasikçinin ileri sürdüğü ekonomik insan ideal olana göre davranan rasyonel bireyi nitelerken; Simon klasikçilerin yaklaşımlarını eleştirerek “yönetsel insan” kavramını öne sürmüştür. Simon, “Karar vericinin davranışlarını sınırlayan/belirleyen etkenler var mıdır?” sorusuna cevap olarak “karar vericilerin doygunluk sınırını” vermektedir. Bu doğrultuda birey, bir konuda karar verirken tüm alternatifleri rasyonel biçimde değil de aslında kendi sınırları/sınırlılıkları kapsamında belirlemektedir. Böylece karar verici olan bireyler aldığı kararlar sınırlı bir rasyonelliğe sahiptir (Tozlu, 2016, s.31).

Simon, örgütteki her bir bireyin karar verme mekanizması olduğunu savunmaktadır. Sistem yaklaşımının öncüsü Chester Barnard, “*örgütün amaçlarının gerçekleşmesi ve birey ihtiyaçlarının karşılanması verimdir ve örgütün ömrü buna bağlıdır*” görüşünü savunmaktadır. Chester'in bu görüşüne benzer şekilde ve bunu destekleyici nitelikte Simon, “*bireylerin, katkıları karşılığında beklediği doyum, örgütten ayrıldığı takdirde elde edeceği doyumdan çok olduğu sürece örgütte kalır*” görüşünü savunmuştur. Simon, bu düşüncesiyle özellikle iktisat biliminin görüşlerindeki izleri ortaya koymuştur. Simon'a göre karar örgütsel ve çevresel koşullardan bağımsız bir olgu olarak düşünülemez (Özer, 2019, s.157).

Karar verme süreci aşağıdaki tabloda gösterilen farklı aşamalardan oluşmaktadır:

Tablo 1. Karar verme Sürecinin Aşamaları (Kaynak: Bakan ve Büyükbeşe, 2008: 31).

1. Safha	2. Safha	3. Safha	4. Safha	5. Safha
Amaç belirleme veya sorun tanımlama	Amaç ve sorunları irdeleme/ öncelik belirleme	Alternatif belirleme	Alternatifleri irdeleme ve değerlendirme	Seçim kriterini belirleme ve seçim yapma

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi karar verme süreci beş aşamalı bir süreçtir. Aşamaların hangisinde problem çıkarsa bir önceki aşamaya dönül-

melidir. Bu aşamalar sayesinde rasyonel insan, nasıl karar vermesi gerektiğini önceden belirler (Çelikten vd, 2019, s.584). Simon ise Yönetimde karar verme konusunda yaptığı çalışmada karar vermenin üç aşamalı bir süreç olduğunu belirtmiştir. Bunlar; “*karar verilecek hususun tespitine dair bilgi toplama, karara dair atılabilecek olası adımları planlama, oluşturulan alternatiflerden birini seçmedir*” (Simon, 1976, s.114).

Tozlu, karar verme sürecinin, bireysel boyuttan örgütsel boyuta ulaştığında sürecin daha karmaşık ve çok boyutlu bir hal aldığını belirtmekte ve örgütsel karar verme sürecinde dikkat çeken başlıca özellikler aşağıdaki şekilde sıralamaktadır (Tozlu, 2016, s.30): Karar verme hem daha büyük hem de karmaşık konulara yöneliktir. Karar alma süreci örgütte daha fazla işbirliği yapılmasını gerekli kılmaktadır. Yalnızca bir bireyin sahip olduğu sınırlılıkların aşılabilmesi amacıyla oldukça sıkı ve daha iyi şekilde dizayn edilen bir iletişim ve bilgi yönetimi yapılması zorunludur.

Simon, bir bireyin örgüt içindeki ve örgüt dışındaki davranışının farklılık göstereceğini, özel ve kamu örgütleri arasında işleyiş açısından belli farkların olduğunu belirtmektedir. Bu doğrultuda da özel yöneticiler yalnızca bireysel çıkarlarını gözeterek hareket ettiğini, kamusal örgütlenmelerde ise bunun tam tersine bireylerin kamu yararına uygun olacak şekilde hareket ettiğini vurgulamaktadır. Ancak Simon’a göre kamu ve özel kesimi kapsayan bir yönetim kuramının oluşturulabilir. Genel olarak bir bireyin örgüt içindeki davranışları üzerinde etkili olan iç ve dış etmenler söz konusudur. Bireyin örgüt içindeki statüsü, konumu ve rolü, değer yargıları, onun davranışlarında bir takım değişikliğe yol açmaktadır (Dülger ve Tosun, 2019, s.168).

Simon’a göre, bir örgütteki yöneticilerin denetim alanının daralması örgütün hiyerarşik olarak kademelenme sayısının da artmasına yol açmaktadır. Hiyerarşik kademelenme sayısı da kırtasiyeciliğe yol açmaktadır. Simon, bu durum karşısında denetim alanının sınırlandırılmaması gerektiğini ve daha az kademeli bir hiyerarşik düzenin oluşturulmasını önermektedir (Özer, 2019, s.155-156). Ona göre, yöneticilerin denetim alanı daraldıkça hiyerarşik kademelenme artar. Fazla hiyerarşik kademelenme kırtasiyeciliğe yol açar. Bu durumda Simon, denetim alanı geniş olan az kademeli bir hiyerarşik düzen önerir.

Yönetimde karar verme süreci ile ilgili teorik çerçeveyi bu şekilde belirledikten sonra çalışmanın 3. bölümünde esas odak noktamız olan karar verme-teori ilişkisine geçebiliriz.

KARAR VERME SÜRECİNE KAMU TERCİHİ ETKİSİ

Çalışmanın bu bölümünde karar alma sürecinde etkili olan bireysel faktörler ve örgütsel faktörler ile Kamu Tercih Teorisinin bu faktörlere yaklaşımı politik karar alma sürecinde aktörlerin yaklaşımı ile örneklendirilerek değerlendirilmiştir.

Bireysel Faktörler ve Kamu Tercih

Karar verme davranışı bir insani eylem niteliğindedir, bu nedenle de doğrudan bireylerle ilgilidir. Birey, bir örgüt içinde yalnız değildir, örgüt bireyin algılarını, güdülerini, tutumlarını ve değerlerini etkilemektedir. Örgütün bireyi etkilediği kadar birey de örgütü etkilemektedir. Örgüt içinde karar alıcı konumunda olan bireylerin sahip olduğu yetenek, bilgi, tecrübe, eğilim/duygular karar alınacak konu ile ilgili alternatiflerin değerlendirilmesi, seçimi, bilgilerin işlenmesi ve yorumlanmasında etkili olmaktadır. Bu yönüyle bu değişkenler alınan kararlarda belirleyicidir. Ayrıca bireylerin olaylara yönelik algıları, kişiliği ve davranış özellikleri karar verme sürecinde etkili olan faktörlerdendir (Demirci, 2015, s.97).

Küçük veya büyük, özel veya kamu, niteliği ne olursa olsun fark etmeksizin bir örgütün performansının değerlendirilmesi ve örgüt içindeki ödüllendirme sistemi, örgütteki resmi kurallar, geçmiş olaylar ve zaman baskısı, yöneticilerin örgütteki karar ama sürecini etkileyen diğer ölçütlerdir (Robbins, Decenzo ve Coulter, 2013, s.185). Örgütteki yöneticiler, değerlendirildikleri kriterler doğrultusunda performans göstermekte, bu doğrultuda kararlar almaktadır. Özellikle çalışanların-yöneticilerin yaptığı iş ve eylemlerde başarı elde etmesi halinde örgütten ödül beklentisi, alınan kararları bazen tümüyle bezende kısmen değiştirebilecek düzeydedir. Küçük ya da büyük tüm şirketler, kamu yönetiminde en küçük bir birimden en üst devlet organına varıncaya kadar bütün örgütler belli kurallar doğrultusunda yönetilmektedir. Ayrıca devlet kurumlarının faaliyet alanları, uygulamaları ve şekilleri yasal düzenlemeler ekseninde sınırlandırılmaya tabii tutulmuştur. Bu kapsamda da karar alma sürecini sınırlandıran en önemli unsurlardan biri bilgi eksikliğidir. Bir karar için bilgi eksikliği söz konusu ise karar alma süreci en başından beri yanlış veya eksik işliyor demektir (Yılmaz ve Talas, 2010, s.170). Bir konuda doğru kararların alınabilmesi için o konuda yeterli ve doğru bilgiye sahip olunması gerekmektedir.

Literatürde kamu tercihini etkileyen bireysel faktörler şu şekilde belirtilmektedir:

Seçmen ve Fayda Maksimizasyonu

Devletin sunduğu kamusal mal veya hizmetler açısından bireyler-seçmenler tercihte bulunurken en yüksek faydayı elde edecek yönde hareket etmektedir. Kişisel çıkarlarına en fazla katkı sağlayacak şekilde tercihte bulunan seçmenler, politik karar alım süreçlerine sonucunda elde edeceği net faydanın pozitif olması halinde katılım gerçekleştirmektedir. Fayda maksimizasyonuna göre hareket eden seçmen, politik karar alım sürecinde sergilemiş olduğu yaklaşımı ile piyasada karar alım sürecinde kar ve fayda maksimizasyonu doğrultusunda hareket eden bir tüketiciye benzemektedir. Ayrıca bir toplumdaki bireyler, kamu ekonomisinde alınan kararlara farklı şekillerde

katılabilir. Bunun en basit yolu ise oy kullanmaktır. Oylama ile bireyler (seçmenler) en fazla yarar elde edeceğini umduğu siyasal partiye oy vermektedir. Bireyler, bir seçmen olmanın dışında parti, dernek ve sendikalara üye olma, boykot, grev, gösteri yapma gibi farklı eylemler aracılığı ile kamusal alandaki kararların kendi isteklerine uygun olarak alınması için çaba sarf etmektedir. Siyasal karar alma sürecine katılan bireyler, genellikle bir çıkar doğrultusunda hareket etmektedir (Çınar, 2010, s. 46). Bu konuda verilebilecek en güzel örnek, seçim ve referandum-anketlere bireylerin katılımı verilebilir. 40 milyon nüfuslu bir seçmene sahip olan bir alanda ev sahibi olmayan bireyler, kendi oyunun seçimi etkilemeyeceğini ve bu nedenle de ya seçime katılmaz ya da herhangi bir partiye oy verebilir. Ancak bu ülkede kira gelirlerinin belli miktarda arttırılmasına yönelik olarak bir referandum veya anket yapılması durumunda birey kendi çıkarlarının korunması için yapılan referandum veya ankete katılma eğilimi gösterecektir (Akçagündüz, 2010, s.31).

Politik iktisadın öncü isimlerinden olan Anthony Downs, “Demokrasinin Ekonomi Teorisi” ve “Bürokrasinin İçinde” adlı kitaplarıyla bu alana oldukça önemli katkılar sağlamıştır. 1950’li yıllarda Kamu Tercih Teorisi Amerikalı iktisatçıların ilgi alanına girmiştir. Bu süreçte de Anthony Downs, 1957 yılında yaptığı “Demokrasinin Ekonomi Teorisi” isimli araştırması ile siyasete ekonomi açısından yaklaşımı ortaya atan öncü araştırmacılardan biri olmuştur. Downs, çalışmasında seçmen-parti arasındaki ilişkiyi göz önüne bulundurarak “Tek bir seçmen, seçim sonucunu tek bir oyla değiştiremeyeceğini bildiği halde neden oy kullanır?” sorusuyla seçmen davranışlarını açıklamayı amaçlayan bir teorinin anahtar sorusunu ortaya koymuştur. Bu soruya yönelik olarak geliştirilen ortanca seçmen teorisi ile bu konudaki literatüre yön vermiştir (Aktan ve Dileyici, 2007, s.174).

Bununla birlikte Downs, “Rasyonel Seçmen” hipotezinde ise seçmenlerin politik süreçteki oylamaya katılmalarının faydalarını maksimize etme çabalarına bağlamaktadır. Downs, politika davranışları ile öz çıkar temelli firma davranışları arasında benzerlik kurmuş, politik karar verme süreçlerini iktisat alanına taşımıştır. Burada Downs, siyasal parti davranışında da rasyonel seçmen hipotezinden ortaya çıkan “Kişisel Çıkar Önderliği Aksiyomunu” çıkış noktası olarak kabul etmiştir. Downs, seçmen tercihlerinin akılcı olması uygulanacak politikalar konusundaki bilgisi ile doğrudan ilişkili olduğunu ve böylelikle seçmenler hangi partiye oy vereceği konusunda doğru ve isabetli kararlar verilebileceği görüşüne tamamen karşı çıkmaktadır. Çünkü seçmenin her ne kadar rasyonel olsa da uygulanacak politika hakkında bilgi edinmeyi neredeyse hiç önemsemeyeceğini düşünmektedir. Downs’ un bu konudaki görüşleri, seçmen bilgisinin incelenmesi amacıyla yapılan ampirik çalışmalarda da seçmenlerin konuyla ilgisiz olduklarını ortaya koyularak desteklenmiştir. Seçmenler çıkarları doğrultusunda bilgi edinmektedir. Bununla birlikte organize çıkar grupları da seçmenleri kendi alanlarına çekebilmek amacıyla yanlış bilgi vermektedir. Bu durumda da seçmen o bilgini doğru ve

yanlışığını sorgulamaksızın yalnızca kendisini ilgilendiren çıkarlar doğrultusunda fikir sahibi olur (Erdoğan, 2011, s.26). Seçmenler, oy kullanırken bilgi sahibi olmasa da kendilerine en iyi ve en fazla ekonomik hizmeti sunacak olan siyasi parti için oylamada bulunmaktadır (Kızılboğa, 2012, s.96).

Kişinin Bilgisi ve İlgisi

Kamusal mal ve hizmetleri tercih ederken seçmenlerin bilgi sahibi olmadıkları kabul edilmektedir. Bireylerin bu bilgisizliği onların eğitim ve kültür düzeylerinin heterojen olmasından kaynaklandığı gibi aynı zamanda kitle iletişim araçlarının bireylere sunduğu hizmetin yetersizliği de etkili olmaktadır. Kitle iletişim araçlarının devlet tekeli altında olması, bireylerin bilgisizliğinin altında yatan bir diğer nedendir. Bireyler piyasa ekonomisinde satın almak istediği mal veya hizmet hakkında genellikle derin bir bilgi sahibi olmak arzusu ile hareket etmektedir. Çünkü birey, her zaman elde edeceği faydanın maksimum düzeyde olmasını amaçlamaktadır. Kamu ekonomisinde ise bireyler artık sunulacak olan mal ve hizmetler hakkında bilgi sahibi olmayı önemsememektedir. Bunun temelinde ise kamusal mal ve hizmetlere yönelik olan tercihler ile mal ve hizmet arzı arasında doğrudan yakın bir ilişkinin olmadığı görüşü yaygındır. Dolayısıyla birlerler politik ve kamusal ekonomide tercihlerini oylama mekanizması ile ifade ederken oldukça ihmalci ve ilgisiz davranmaktadır. Bu durum, Kamu Tercih Teorisi literatüründe “bedavacı sorunu” olarak değerlendirilmektedir. Bireyler, özellikle kamusal mal ve hizmet sunumunu yapan partilerle de herhangi bir araştırma yapmanın yüksek maliyetle sonuçlanacağını düşündüğü için ilgisiz davranmaktadır. Seçmenin bu yaklaşımı, aynı zamanda kamu ekonomisinde optimum karar alınmasına engel olmaktadır (Kızılboğa, 2012, s.100).

Bürokrasi (Bürokrat Davranışı)-Bütçe Artırımı

Kamu tercihi teorisyenlerinin, bürokratin bütçeyi artırma yaklaşımlarına bakıldığında teorik ve normatif olarak birçok model geliştirdikleri görülmektedir. Geliştirilen bu modellerle, teorisyenler siyasal karar alma sürecini yasal kurumsal bir analize tabi tutmuş ve bürokrasi-bürokrat bu analizlerde ön plana çıkan aktörlerden biri olmuştur (Sakal, 1996, s.6).

“Kamu tercihinin temel varsayımlarından bir olan kişisel çıkar varsayımı, kamusal mal ve hizmet arz eden birimlere yansıtıldığında piyasada olduğu gibi kamu sektöründe de kamusal mal ve hizmet arz eden politikacılar ve bürokratların kişisel çıkar güdüsüyle hareket ettiği ön kabuldür” (Aktan ve Dileyici, 2007, s.185).

Siyasal süreçte yer alan diğer aktörler gibi bürokrasi de faydasını en çoklaştırma çabasıdadır. Bürokrasinin amacı, kendi bürosunu olabildiğince genişletmektedir. Yani, daha fazla bütçe, daha iyi imkânlar, daha fazla nüfuz ve itibar bürokratin temel amaçları olmaktadır. Bürokratlar kendilerine konulan sınırlar kapsamında kamu harcamalarını olabildiğince genişletme eğilimi

sergilemektedir. Ayrıca bürokrat, kamu fonlarından daha fazla pay elde edebilmek için diğer bürokratlarla sürekli bir rekabet halindedir. Bu süreçte de bürokratik rekabet artık piyasa rekabetinin yerini almaktadır (Aktan, 2000, s.330).

Kamu Tercihi Teorisinin en önemli iktisatçılarından bir olan Gordon Tullock, 1965 yılında “Bürokrasi Politikaları” adlı eserinde kamu bürokrasisinde bireylerin rasyonel davranışın sonuçlarını göstermek amacıyla “ekonomik insan” (homo economicus) modelini kullanmıştır. Burada Tullock’ un vurguladığı ekonomik insan kavramı, bürokrasi içinde kariyerinde yükselme olanacağını arttırma çabası içinde olan devlet memurunu betimlemektedir. Memurun kariyerinde yükselme, amiri tarafından yapılan değerlendirmelere bağlı olduğu için memurlar amirlerini memnun edecek şekilde davranmaktadır. Memurlarla ilgili olumlu bilgiler amirlere ulaştırılırken, olumsuz bilgilerin üst yönetime ulaşması engellenmektedir. Bilgi sapması devlet memurları üzerindeki denetimlerin azalmasına yol açmaktadır. Her ne kadar sıkı denetimlerle bürokrasinin aksaklıkları önlenmeye-düzeltilmeye çalışılsa da hatalar giderek artmaktadır. Anthony Downs, 1967 yılında yayımladığı “Inside Bureaucracy” adlı eserinde Tullock ile benzer olarak bürokraside etik davranış şekilleri üzerinde durmuştur. Downs, bu eserinde bürokrasinin asıl dayanak noktasının, bürokratik memurların, toplumdaki diğer birimlerde olduğu gibi kendi kişisel çıkarları doğrultusunda hareket etmesi olduğunu belirtmiştir (Aktan ve Dileyici, 2007, s.186).

Niskanen^{viii}, kamusal tercihler bağlamında bürokrasi konusunda ilk sistemli ekonomi analizini yapan isimdir. Niskanen, yaptığı çalışmada ekonominin temel davranışsal isteklerini ve kamusal hizmetler konusunda bürokrasilerin çalışmalarını, bu isteklerin bürokratik davranışlar için ne ifade ettiğini incelemiş ve karakterize etmeye çalışmıştır. Niskanen’ in sunduğu modeli iki temel özelliği vardır. Bunlardan biri bürokratların belli talep ve maliyet şartları altında faydalarını maksimize etmek amacıyla toplam bütçeleri arttırma arzusu içinde olduğudur. İkinci özellik ise bürokratlar ile iktidar partileri arasında bir tür siyasi mübadelenin olmasıdır (Tok, 2009, s.73). Niskanen’in sunduğu bu modelde bürokratlar parasal gelirlerini arttırmak; prestij, güç ve geniş atama yetkisini elde bulundurmak ve başlarında buldukları bürokratların ihtiyaçlarını daha rahat karşılamak amacıyla bütçelerini maksimize etmeye çalışmaktadır. Çünkü bürokratin bürosunun genişlemesi ve bürokratik işlemlerin daha karmaşık boyutlara ulaşması, bürokratik prestij düşkünlüğünü ve kendi çıkarlarına hizmet edecek güçlerini arttırmaya yardımcı olmaktadır. Bu görüş doğrultusunda bir bürokrat, bir firmanın kendi piyasa payını arttırma arzusu gibi farklı yollarla bürosunun faaliyetlerini arttırmaya çalışmaktadır. Bürokratlar, kamusal fonlardan pay almak için diğer bürokratlarla rekabet halindedir. Bunun sonucunda ise bürokratik rekabet piyasa rekabetinin yerini almıştır. (Okumuş, 2004, s.61). Kısacası Niskanen’e göre bürokratlar, belirli talepler ve maliyet koşulları altında kendilerine ay-

rılan bütçeyi maksimize etmeye çalışırlar. Çünkü bürokratların fayda fonksiyonuna giren değişkenler ancak bütçe maksimizasyonu yoluyla gerçekleştirilebilir (Aktan ve Dileyci, 2007, s.187).

Bürokratların faaliyetleri, piyasa sisteminde söz konusu olan rekabet tarafından kontrol edilmektedir. Ayrıca bürokratların rekabetleri, ancak üst makam ve rütbeler için söz konusudur. Piyasa sistemindeki rekabet, iyi ve ucuz mal üretme amacına yöneliktir, ancak bürokrasideki rekabet iktidarda bulunanların takdirinin kazanılması amacıyla girilen entrikalarla başarılı olmakla ifade edilebilir (Mises, 1947, s.89).

Bürokrasi, özünde tarafsız bir kurum olması gerekirken, sahip olduğu idari güç ve yetenek sayesinde tarafsızlığını yitirmektedir. Zaman içinde bürokraside grup çıkarı ve kimliği gelişmekte, bir amaç haline gelebilmektedir. Bürokrasinin bir toplumda yaygınlık kazanması, demokrasinin zayıflamasına yol açmaktadır (Ashraf ve Sharma, 1988, s.17). Son zamanlarda bürokratlar yasama organı faaliyetlerini kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmek için uğraşmaktadır. Bu konuda verilebilecek en güzel örnek ise kendi gelirlerinin artması amacıyla bu konuyla ilgilenen kişilere baskı yaparak bu çerçevede karar alınmasını (Akçagündüz, 2010, s.31) hatta yasal düzenleme yapılmasını sağlamalarıdır.

Örgütsel Faktörler ve Kamu Tercih

Bir örgütteki iletişim ağları, bilgi akışını sağlayan kanallar, karar vericilerin örgütteki statüsü, örgütün hiyerarşik yapısının, otorite, işbölümü ve uzmanlık gibi faktörler karar verme sürecini etkileyen başlıca faktörlerdir. Bununla birlikte iç çevresel faktörler olarak da adlandırılabilir olan örgütteki performans değerlendirme sistemi, zaman kısıtlaması, iş süreçleri, ödüllendirme sistemi gibi unsurlar da karar alım sürecini etkilemektedir (Sağır, 2006, s.73). Karar vermeyi önemli derecede etkileyen yapısal faktörler olarak yönetimin temel unsurlarından olan otorite, otoritenin kademelenmesi ile oluşan hiyerarşi, üretici çalışmaların parçalanması ve bu parçalar arası bağımlılık ilişkisinin olmasını yansıtan işbölümü sıralanabilir (Lamba, 2014, s.9).

Bu kapsamda kamu tercihinin etkileyen örgütsel faktörleri şu şekilde özetleyebiliriz:

Merkezcilik ve Kamu Tercih

Merkezcilik, özünde örgütü etkileyen kararların hiyerarşinin üst kısımlarında alınmasını ifade etmektedir. Merkezci bir örgütün en önemli özelliği, hiyerarşik kademelerin sayısının fazla ve uzun iken, denetim alanının ise oldukça dar bir yapıya sahip olmasıdır. Karar verme yetkisinin alt kademelere devredildiği örgütler, hiyerarşik kademelerin sayısının daha az ve denetim alanını daha geniş olduğu örgütlerdir. Merkezçiliği gösteren en önemli özel-

lik, kararların hiyerarşik yapıda alındığı yerdir. Örgütte karar verme merkezileştikçe üst kademelerde alınan kararların sayısı da artmaktadır. Örgütler işlevsel açıdan farklılaştıkça ve alt birimlerin sayısının artmasıyla eşgüdüm ihtiyacı da artmaktadır. Bu durum ise kararların bir üst makam tarafından alınmasına yol açmaktadır. Örgütlerde hiyerarşik kademelerin sayısının artmasına rağmen birtakım kararların alt birimlerde alınması, bu kararların programlanmış olmasından kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte örgütteki bir birimin faaliyet alanı doğrudan diğer birimin faaliyetine bağlı ise örgütteki merkezilik eğilimi de artmaktadır (Lamba, 2014, s.10).

Katı Merkeziyetçi-Bürokratik Yapının Dönüşümü ve Kamu Tercihi

Kamu tercihi kuramı teorisyenleri devleti, tekelleri destekleyen, girişimciliği ortadan kaldıran, seçim alanını daraltan, gereksiz hizmet vererek israf ve verimsizliğin artmasına yol açan müdahaleci bir örgüttür. Teorisyenlerin önemle üzerinde durdukları hususlardan biri de piyasa ekonomisinin bireysel ekonomik özgürlüğün gelişiminin ön koşulu saymalarıdır. Kamu tercihi kuramında devlet düşüncesinde, klasik anlayıştaki koruyucu modelden hizmet sunan devlet modeline geçiş söz konusudur (Arslan, 2010, s.33). Devlet bünyesinde yer alan politikacılar, memur ve bürokratlar rasyonel davranmadığı için yönetimde israf, verimsizlik ve etkisizliğe neden olmaktadır. Bu nedenle bürokratik yapıların daha esnek ve girişimci yönetim modellerinde dönüştürülmesi düşüncesi ön plana çıkmaya başlamıştır. Kamu Tercihi Teorisi, bu konuda temsili demokrasinin halkın tercihlerini siyasal karar mekanizmalarına tamamıyla yansıtmadığını öne sürerek eleştirmektedir (Arslan, 2010, s.35).

Kamu tercihi teorisyenleri, geleneksel yönetim -Weberci yönetim- anlayışına yönelik bazı eleştiriler yapmaktadır. Özellikle merkeziyetçilik anlayışının güçlü olduğu ülkelerde vatandaşların beklenti ve taleplerinin karşılanmasındaki yetersizlikler, katı bir otorite ve hiyerarşik yapılanma, emir-komuta ilişkisinin yoğunluğu gibi konularda eleştiriler artmaktadır. Geleneksel yönetim anlayışının taşıdığı bu özelliklerin yerine esnek, uyumlu, yetki devri ve yetki genişliğine önem veren, performans sistemi gibi ilkelerin esas alındığı yönetim anlayışının oluşturulması gerektiğine yönelik tezler ortaya konulmaktadır. Kamu tercihi teorisyenleri, devletin ve bürokrasinin ağırlığının fazla olduğu ekonomik ve politik sistemlerde yozlaşma, verimsizlik, tekelcilik gibi olumsuzlukların dikkat çekici boyutlara ulaştığını vurgulamaktadır. Buna karşın piyasa ekonomisinin daha güçlü olduğu ekonomilerde ise rekabetin, verimliliğin, girişimciliğin, serbestlik ve özgürlüğün daha fazla olduğu ileri sürülmektedir. Devletin bu süreçteki asıl rolü doğrudan üretici olmaktan çıkıp, piyasadaki işleyişi kolaylaştırarak, düzenlemeleri sağlamak olmalıdır (Gray ve Jenkins, 1995, s.84).

Kamusal seçim kuramcıları, piyasanın olduğu gibi devletin de yetersizliğinin olabileceğini öne sürmektedir. Ayrıca kamusal seçim kuramcıları, devleti girişimcileri kuralları ve mevzuattan oluşan bütünlüklü bir piyasa olarak

değerlendirmekte ve devletin de bu duruma uygun bir dönüşümünü talep etmektedir. Son yıllarda yeni kamu yönetimi ve yönetim paradigmasının yükselişi ile bu talepler arasında doğrudan bir bağlantının /ilişkinin olduğu görülmektedir (Lamba, 2012, s.12). Günümüzde bütün dünyada bir ekol haline gelen Yeni Kamu Yönetimi (YKY) anlayışının arka planında Kamu Tercih Teorisi bulunmaktadır. YKY'nin ağırlıklı olarak uygulanmasını sağlayan yeni sağ politikaların saptanmasında, kamu tercihi teorisyenlerin etkisi oldukça fazladır. Christopher Hood (1991), yeni kamu yönetimini ilk kez kullanmış ve bu konuda öncülük etmiştir. Hood, yaptığı çalışmalarla YKY anlayışının gelişiminde Kamu Tercih Teorisinin belirleyici olduğunu savunmuştur. Yeni sağ politikalarla uyumlu olan bu anlayış, kamu yönetiminde rekabetin esas alındığı, müşteriye tercih imkânının sunulduğu, şeffaf, açık ve inisiyatif alabilen bir yönetim anlayışının yerleşmesinde katkıda bulunmuştur (Al, 2002, s.79).

Kamu tercihi kuramcıları, geleneksel yönetim anlayışındaki bürokrasinin sorunların çözümü için kamusal mal ve hizmetlerin sunulmasında tekelcilik anlayışının yerine rekabetin getirilmesini önermektedir. Geleneksel kamu yönetimi anlayışında bürokratların görevlerini yerine getirirken dürüst bir şekilde hareket edileceğine, kamu yararının bireysel çıkarlara tercih edileceğine dair bir inanç vardır. Ancak kamu tercihi kuramcıları, geleneksel yönetim anlayışındaki kamu görevlilerine yönelik olan bu anlayışı sarsmıştır ve pazar mekanizmasının olmaması halinde kamu kurumlarının temsilcileri ve bürokratlar kamu yararını göz ardı ederek kişisel ve kurumsal çıkarlar doğrultusunda hareket ettiklerini savunmakta, bireysel çıkarlar karşısında başka çıkarlardan söz edilemeyeceğini öne sürmektedir (Al, 2001, s.82).

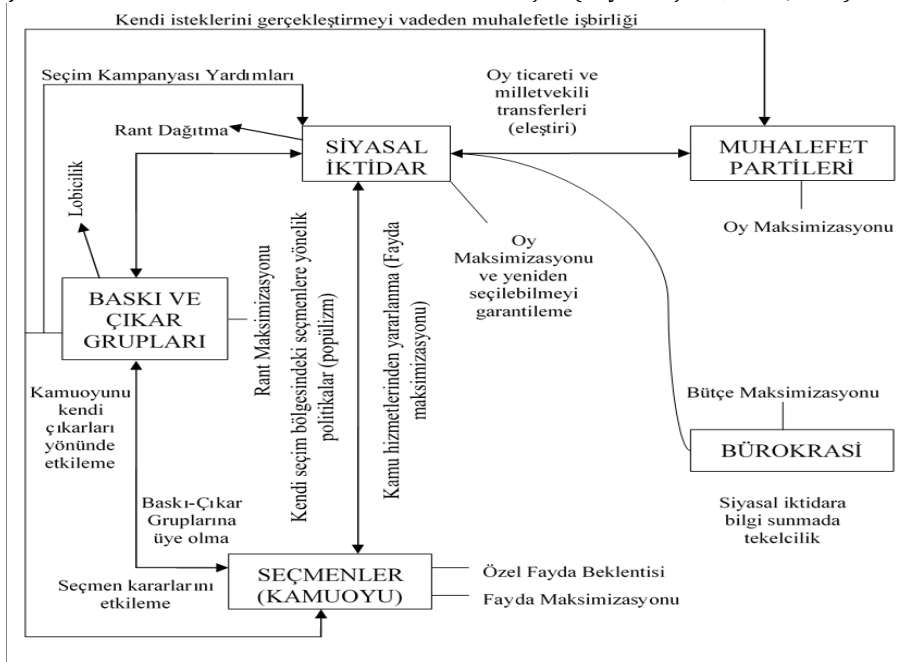
Kamu Tercih Teorisinin, kamu yönetimi konusundaki başlıca önerileri şunlardır: Yönetimde etkinliğin sağlanması amacıyla şeffaflığın esas alınması, her alanda fayda-maliyet analizlerinin yapılması, mümkün olduğu kadar her alanın rekabete açılması, bürokraside etkinliğin sağlanması için ekonomik teşvik sisteminin yerleştirilmesi, performansa dayalı ücret farklılaşmasına gidilmesi ve kamu yönetiminde fayda-maliyet dağılımının pazar şartlarına göre düzenlenmesidir. Kamu Tercih Teorisine göre asıl çözüm, anayasal ve politik süreçlerin yeniden düzenlenerek, politikacıların uyması gereken kuralların anayasal düzenlemelerle belirlenmesidir (Kızılboğa, 2012, s.108).

1970-1980'li yıllardan itibaren dünya genelinde kamu yönetiminde yapılan reform çalışmalarında politik, sosyal, ekonomik ve diğer faktörler etkili olmuştur. Bu faktörler kapsamında 1973-1974'lü yıllarda yaşanan petrol krizleri, yeni sağ politikaların Kamu Tercih Teorisinin ön plana çıkması, sanayi toplumundan bilgi toplumuna doğru bir geçiş ve bunun sonucunda da vatandaşın talep ve beklentilerinin artması gibi unsurlar 1980'li yıllardan itibaren küresel çapta bir değişim rüzgârının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Konuya Türkiye açısından bakıldığında ise 1980'li yıllarda Özal döneminde ilk

reform adımlarının atılmasına rağmen ciddi girişimlerin 2003 yılı ve sonrasında yapıldığı söylenebilir (Kurun, 2018, s.92).

Kamu Tercih Teorisinin kamu yönetimi konusundaki başlıca önerileri YKY anlayışı kapsamında 2003 yılında ilk kez başlatılan yönetsel reform çalışmalarıyla desteklenmiştir. Bu dönemde Başbakanlık “Değişimin Yönetimi İçin Yönetimde Değişim” adlı bir rapor hazırlanmıştır. Bu raporda bütüncül bir yaklaşımla değişimin parçalardan değil sistemin bütününde başlatılması gerektiği vurgulanmıştır. Bu doğrultuda da daha etkin, şeffaf, hesap verebilir, kurum içi denetimin daha yoğun olduğu, performans ve faaliyet programları aracılığıyla kurumun daha kolay takip edildiği bir sistemi sunan bir yapıya geçilmiştir. Ayrıca bu süreçte özelleştirmeler de desteklenerek kamunun yükünün olabildiğince azaltılması ve kamunun asli görevlerine yoğunlaşması gerektiği belirtilmiştir. Değişime yönelik bütün bu amaçların gerçekleştirilmesi için çeşitli kanunlar düzenlenmiş, kamuya yeni bir yönetim biçimi ve yaklaşımını kazandırmak amaçlanmıştır. Bu yaklaşımlar ve değişim planları Kamu Tercih Teorisi tarafından da desteklenmiş, kamunun vatandaş odaklı çalışmasını ve özel sektörden de maksimum faydanın sağlanması amaçlanmıştır (Kızılboğa, 2012, s.108).

Şekil 1. Karar Alma Sürecinde Aktörler Arası Etkileşim (Kaynak: Çetin, 2010, s.32)

Örgütsel yapı ile Kamu Tercih Teorisi arasında da doğrudan bir ilişki vardır. Kamu Tercih Teorisi merkezîyetçi, katı, bürokratik yapılanmaya karşıdır. Bunun en somut göstergesi ise günümüzde bütün dünyada hâkim olan

Yeni Kamu Yönetimi gibi yaklaşımların temelinde Kamu Tercih Teorisinin olmasıdır. Teori bu alanda çalışanlara, kamu yönetimlerinin çok hantal ve verimsiz olduklarına dair önemli araçlar sunmuş ve geleneksel kamu yönetimi modelinden vazgeçilmesini önermiştir (Hughes, 1998, s.10). Bu kapsamda Kamu Tercih Teorisi, örgütsel yapı ve karar alma ilişkisi çok etkileşimli bir şekilde yukarıda Şekil 1’de sunulmuştur.

Örgütte Aktörlerin Pozisyonları ve Kamu Tercih

Örgütlü bir toplum olan siyasal partiler, bireyleri siyasal iktidarda temsil etme amacı taşımaktadır. Siyasi partiler, toplumdaki grupları, farklı çıkarları temel alarak örgütlenmektedir. Siyasi partilerin çıkarlarını maksimize etme yarışın siyasal açıdan iktidarı elde bulundurmak amacıyla yapılmaktadır (Kahraman, 2015, s.383). Günümüzde siyasal partiler artık toplumda bazı sınıfların istek ve taleplerini gerçekleştirmek, bu sınıfların iktidarı elinde tutmalarını sağlamak amacıyla kurulan örgütlenmeler değildir. Son yıllarda uygulanan neoliberal politikalar, yavaş yavaş ideolojilerin bulanıklaştırılması ve siyasetin sınıf temelinden uzaklaştırılması gibi değişimler, siyasal partilerin çok önemli bir ayağını işlevsiz bırakmıştır. Siyasi partiler, toplumsal gerçeklikten uzak olup, sosyal sorunlara çözüm arayışında olmayan ve sınıfı politikalarına eklenmiş bir durumda bulunduğu için özgürlüklerini kaybetmişlerdir. Bireysel iradeler ise partiler içinde bireyselliklerini kaybetmekte, erimekte, siyasetten uzak kalmakta ve seçeneksizliğin etkisi sonucu artık siyasetin dışında çözüm aramaktadır (Kahraman, 2015, s.399).

Siyasal partiler, demokratik sistemlerde kamusal kararların alınmasında etkin bir rol oynamaktadır. Ayrıca siyasal karar alma sürecinde kamusal mal ve hizmetlere yönelik taleplerin belirlenmesinde siyasal partiler, önemli rol üstlenmektedir. Seçmeneler ise tercihlerini partilerin açıkladığı parti programları kapsamında belli bir süre için bir siyasal partiye vererek açıklamaktadır (Okumuş, 2004, s.52). Siyasi partiler iktidara gelmek amacıyla toplum üyelerinin çoğunluğunu ilgilendiren sorunlarla çözüm bulmak, ilgilenmek durumundadır. Bu açıdan da siyasal partiler seçim beyannamelerinde oylarını maksimize etmelerini sağlayacak politikalara yer vermek için çaba harcamaktadır (Aktan, Dileyici ve Vural, 2006, s.64). Seçimi kazanarak hükümeti yapılandıran parti ya da partiler iktidar partisi olarak nitelendirilmektedir. İktidar partileri, kamu ekonomisinde bazı kararlar alma yetkisine sahiptir. Mecliste yer alan diğer partilerin kamu ekonomisinde karar alma konusunda çok fazla bir etkiye sahip olmadığı düşünülmektedir. Bu partiler, farklı kanun teklifleri hazırlayarak seçmeni memnun etmeye ve böylece karar alma sürecini etkilemeye çalışmaktadır. Seçmenlerin bireysel olarak kamusal kararları etkilemesi mümkün olmadığı göz önüne alındığında siyasal partilere düşen sorumluluğun önem düzeyi daha iyi anlaşılmaktadır (Okumuş, 2004, s.54-55).

Oy ticareti, özellikle yasama aşamasında ortaya çıkan bir siyasal yozlaşma türüdür. Siyasi partiler, yasama organı olan parlamento da siyasal karar alım

sürecinde kendi menfaatlerine uygun olarak sundukları kanunları karşılıklı şekilde desteklemektedir. Bu bir anlamda oy ticareti- alışverişi olarak değerlendirilebilir. Bazı durumlarda oy ticareti, siyasal karar alma sürecini kolaylaştırabilmektedir. Parlamentoda bazı siyasal kararların alınması sert ve sıkı kurallara bağlanmıştır. Belli konularda parlamentoda kararların alınması, üye tam sayısının belli oranına bağlanmış olabilir. Böyle durumlarda da siyasi partiler karşılıklı olarak parlamentoya sunacakları kanun tasarısının onaylanmasını kolaylaştırabilir. Böylece hem iktidar hem de muhalefet partisi veya taraflar oylarını karşılıklı olarak birbirlerini desteklemek amacıyla kullanmaktadır (Aktan, 2000, s.59).

Oy ticaretinin bazı sonuçları ise şöyledir: Milletvekilleri, siyasal kararların alınması sürecinde kendi oylarını maksimize etmek ve kendi seçim bölgelerine daha fazla hizmet sunabilmek için oy ticaretine eğilim göstermektedir. Bu durum sonucunda da siyasal iktidarların oyları belli ve özel bir coğrafi alana doğru kaymakta, bütçe kaynakları bu alanlara yönlendirilmektedir. Hizmet kayırmacılığı olarak adlandırılan bu durum politik yozlaşmalara yol açarken aynı zamanda kamu ekonomisinde optimum kararların alınmasındaki en önemli engellerden birini oluşturmaktadır. Her ne kadar oy ticareti kolektif kararların alınmasını kolaylaştırırsa da çoğunluk kuralı adı altında alınan bu kararlar özünde seçmenlerin büyük bir kısmının karşı olduğu politikaların kabul edilmesi ve uygulanmasına yol açmaktadır. Bununla birlikte oy ticareti politik yozlaşmaya yol açtığı gibi aynı zamanda ekonomik açıdan da kaynak israflarına neden olmaktadır (Aktan ve Dileyici, 2007, s.26).

Baskı, Çıkar Grupları ve Rant Peşinde Koşma

Baskı ve çıkar grupları, seçmen tercihlerinin siyasal karar alım sürecinde etkin olmasını sağlayan bir diğer aktördür (Andrew, 1993, s.149). Baskı grupları genellikle ortak çıkarlar etrafında toplanan, işbirliği içinde hareket eden ve resmi kurumlarla kurduğu iletişim sayesinde kendi üyelerinin çıkarlarına uygun olacak şekilde istek ve taleplerini ileten gruplardır (Arı, 1997, s.133). Siyasal iktidarı elinde bulundurmadan yasama organlarının kararlarını etkilemeye çalışan ve organize olan çıkar grupları, baskı grubu olarak tanımlanmaktadır. Baskı grupları, siyasal karar alma sürecinde toplumsal yarar bağlamında değil yalnızca özel çıkarları savunması ile varlığını ortaya koymakta ve etkinlik kazanmaktadır (Sakal, 1996, s.6). Baskı grupları uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel olmak üzere farklı ölçeklerde üyelerinin çıkarları ile çelişen konularda siyasal organların kararlarını etkileyecek düzeyde faaliyetlerde bulunmaktadır (Hennessy, 2000, s.152)

Günümüze kadar olan süreçte baskı grupları üzerinde yapılmış ampirik çalışmalara bakıldığında hemen hepsinde görülen ve oldukça dikkat çekici bir ayrım vardır. Farklı meslek gruplarından kişiler, farklı ideolojilere sahip olan kişiler ve belli çıkarları savunmak amacıyla bir arada bulunan çıkar grupları bazı amaçları gerçekleştirmek amacıyla faaliyetlerde bulunurken zaman zaman iktidarla karşı karşıya gelmektedir. Bu durumda da amaçların

gerçekleştirilmesi, siyasal iktidar tarafından alınan kararların uygulanmasının önlenmesi veya iktidarına bu yönde uygun bir karar almaya zorlamaya gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla siyasal bir amaç olmadan bir araya gelen kişilerin oluşturduğu grup, dernek, örgütler toplumsal hayatın bir safhasında belli şartların oluşmasıyla baskı grubuna dönüşmektedir. Burada dikkati çeken en önemli kriter, grubun iktidarla ya da başka bir deyişle siyasal karar alma süreciyle karşılaştığında “çıkar grubu”, karşılaştıktan sonra da “baskı grubu” niteliği taşımasıdır (Okumuş, 2004, s.57).

Çıkar gruplarının oluşmasındaki asıl mantık, bireysel olarak siyasal karar alma sürecinde etkin olmanın zor olması ve ortak çıkarlara sahip olan bireylerin ortak hareket etmesiyle siyasal karar alım sürecinde daha etkin olmak istemesidir (Okumuş, 2004, s.56).

Modern temsili demokraside, siyasal partiler kazanacakları oy sayısını arttırmak amacıyla birbirleriyle rekabet halinde olmaları, ortak çıkar ve amaçlara sahip olan kişilerin bir araya gelmelerine yol açmıştır. Çıkar grubu veya baskı grubu adı verilen bu gruplar, seçimler öncesinde siyasal partilerle birtakım kişisel çıkar-oy alışverişi yapmaktadır. Hangi siyasal parti, kendi gruplarının çıkarına hizmet edecekse, bu çıkar gruplarını oylarını o partiye vermektedir. Seçim sonucunda ise bu gruplar siyasal iktidar üzerinde yoğun bir baskı kurarak çıkarlarına uygun olan, onu koruyacak ve arttıracak önlemlerin alınmasını isterler. Günümüzde siyasal parti ve çıkar grupları arasındaki ilişkiler hem siyasetin hem de devlet yönetiminin gündemini belirleyecek boyutlara ulaşmıştır. Ayrıca son zamanlarda en fazla dikkat çeken gelişme ise siyasal iktidarların temel amacının özel çıkarları gözetmesidir (Tok, 2009, s.70).

Kamu tercihi teorisyenleri baskı gruplarının hangi durumlarda ortaya çıktığını yaptıkları analiz sonucunda belirlemiştir. Bu doğrultuda eğer alınacak bir karar yalnızca küçük bir gruba yarar sağlıyorsa, ancak maliyeti tüm vatandaşlara dağılıyor ise bu karardan fayda elde edenler küçük bir maliyet karşılığında birleşerek baskı grubu oluşturabilir. Örneğin, işçi maaşlarının arttırılması için bir yasa tasarısının hazırlanıldığı durumda bundan rahatsız olan işverenler bu işlemde zararlı çıkacağı için bu konuda bir lobi faaliyeti başlatarak böyle bir yasanın çıkarılmasını önlemeye çalışacaktır. Baskı ve çıkar gruplarının rant elde etmeye yönelik faaliyetleri, devletin ekonomik hayatı düzenlemek için gerçekleştirdiği transferlerin asıl amaçları dışında kullanılmasına yol açmaktadır. Baskı ve çıkar grupları devlet bürokrasisine egemen olmak amacıyla karar alma sürecini etkileyerek, kendi çıkarlarına uygun bazı kararların alınmasını sağlayabilirler (Akçagündüz, 2010, s.32).

SONUÇ

1950-1960'lı yıllarda Kamu Tercihi Teorisi, Amerika'da siyasal süreçlere karşı bir eleştiri olarak ortaya çıkmıştır. Kamu tercihi teorisyenleri, temsili demokrasinin yapısal kurum ve işleyişinin artık toplumsal tercihleri iyi yansıtmadığını ileri sürmüş ve yaşadıkları dönemdeki sorunları incelemiştir. Bu

sorunlar, seçmen davranışları, bürokrasi, siyasi partiler, seçim sistemleri gibi yönetsel konularda yoğunlaşmıştır. Kamu Tercih Teorisine göre birey, siyasal süreçte birtakım kararlar alırken kendi çıkarları doğrultusunda hareket ederek, kamusal ve sosyal yarar kavramını göz ardı etmektedir. Yani kolektif kamusal düşünce yerine artık rasyonellik ve bireysellik ön plana çıkmaktadır.

Kamu Tercih Teorisi, siyasal süreçte alınan uygulamalar ve kararların ekonomi-iktisat biliminin kullandığı araç, yöntem ve varsayımları temel alarak açıklamaya çalışmaktadır. Kamu Tercih Teorisi, Buchanan'ın katkılarıyla yeni politik iktisat olarak adlandırılmakta, ekonomi ve politika bilimi arasında bir bağ-ilişki kurmaya çalışmaktadır. Kamu Tercih Teorisi, iktisatçıların farklı pencerelerden bakmasını sağlamakta ve pozitif yönü ağır basmakta, siyasal alana yeni bir bakış açısı getirmektedir. Metodolojik bireycilik, politik mübadele, rasyonelite ve maximand olmak üzere üç farklı ilkesi olan Kamu Tercih Teorisinin temelinde bireycilik vurgusu yer almakta, bu yönüyle de eleştirilere maruz kalmaktadır. Siyasal karar alma sürecinde mekanizmalar arasında politika bir alışveriş unsuru niteliği taşımaktadır.

Karar alma ise, mevcut alternatifler arasındaki en uygun ve iyi olanı seçmek olarak değerlendirilebilir. Bireyler hemen her gün farklı konularda farklı alternatifler ile karşılaşmakta ve kararlar almaktadır. Sosyal hayatta oldukça farkı örgütler farklı amaçlarla kurulmakta ve bu örgütlerin üyeleri çeşitli amaç ve güdüler doğrultusunda hareket etmektedir.

Çalışmanın sonunda karar verme sürecinde etkili olan bireysel faktörlerle (kişilik ve kişinin konuyla olan ilgisi ve bilgisi) Kamu Tercih Teorisi arasında bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Bu kapsamda kamu tercihinin temel ilkelelerinden olan homo economicus ve maximand yaklaşımının karar verme sürecinde baskın olduğu, özellikle seçmen ve bürokrat kararlarında bunun daha fazla olduğu görülmüştür. Örgüt içinde aktörlerin konumu ile de Kamu Tercih Teorisi arasında bağlantı olduğu görülmüştür. Bu duruma örnek olarak ise politik karar alma sürecinin en önemli aktörleri olan siyasi partiler ve baskı ve çıkar gruplarının karar verme sürecindeki yaklaşımları verilebilir. Bu aktörlerin örgüt içinde buldukları pozisyon onların karar vermedeki amaçlarını ve hedeflerini doğrudan etkilemektedir.

Yukarıda da belirtildiği gibi politik karar alma sürecinde, seçmenler kamusal mallardan sağlanacak faydayı, siyasilerde politik karlarını maksimum düzeye çıkarmaya gayret ederler. Siyasal iktidarla birlikte çalışan bürokratlar ise, maaş ve diğer yan gelirlerini, prestijlerini ve siyasal iktidara bilgi sunmadaki tekelci konumlarını sürdürmeye çalışırlar. Baskı ve çıkar grupları da karar almada lobicilik yaparak kararların kendi lehlerine olacak şekilde çıkması için çaba gösterirler. Bir diğer deyişle; baskı grupları, siyasal iktidarı ve bürokrasiyi çeşitli yollardan etkileyerek çıkar sağlamaya diğer bir ifade ile rant kollamaya çalışırlar. Özetlemek gerekirse, özel tercihlerde olduğu gibi, toplumsal tercihlerde de bireysel çıkarlar ön plandadır.

KAYNAKÇA

- Akçagündüz, E. (2010). Kamu Tercih Teorisi ve Türkiye üzerine olan etkisi üzerine bir inceleme. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(2).
- Aktan, C. C. (1994). *Çağdaş liberal düşüncede politik iktisat*. Takav Matbaası, Ankara.
- Aktan, C. C. (2000). *Kamu ekonomisi ve kamu maliyesi*. Anadolu Matbaacılık, İzmir.
- Aktan, C. C. (Ed.) (2000). *Kamu Tercih Teorisi ve anayasal iktisat. anayasal iktisat*. Siyasal Kitapevi, Ankara,
- Aktan, C. C. (2006). Dileyici. (ed. D. İstiklal ve V. İstiklal), *Kamu Ekonomisi ve Kamu Politikası* içinde, Seçkin, Ankara.
- Aktan, C. C. ve Dileyici, D. (2007). Modern Politik İktisat Kamu Tercih. (Ed. C. C. Aktan ve D. Dileyici), *Kamu Tercih İktisadına Giriş* içinde Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Al, H. (2002). *Kamu yönetiminde paradigma değişimi*. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Sakarya.
- Aligica, P. D. (2015). *Public administration, public choice and the ostroms: The achievements, the failure, the promise*. Springer Science Business Media New York, Vol.163
- Andrew, T. (1993). Easing the pressure on pressure groups: Toward a constitutional right to lobby. *Harvard Journal of Law and Public Policy*, 1.
- Arı, T. (2004). *Uluslararası ilişkiler ve dış politika*, Alfa Yayıncılık, İstanbul.
- Arslan, N. (2010). Klasik- Neo klasik dönüşüm süreci: Yeni kamu yönetimi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 11(2), 2010.
- Avcı, M. (2001). *Türkiye'nin ekonomik yapı sorunlarına çözüm olarak anayasal iktisat yaklaşımı*. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Bakan, İ. ve Büyükbeşe, T. (2008). Katılımcı karar verme: Kararlara katılım konusunda çalışanların düşüncelerine yönelik bir alan araştırması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 13(1).
- Bayramlı, G. (2004). *Kamu tercihi perspektifinden keynezyen iktisat ve fonksiyonel maliye*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Baysuğ, İ. (2017). "Anayasal iktisat ve Türkiye ekonomisinde anayasal iktisadın uygulanabilirliği ile ilgili bir değerlendirme. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 5(5).
- Bilkay, M. A. (2016). *Devletin küçültülmesi kapsamında anayasal iktisat kuramı*. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde,
- Buchanan, J. M. (1979). Politics without romance: A sketch of positive public choice theory and its normative implications: Inaugural lecture. *Institute for Advanced Studies, Austria, IHS Journal*, 3(1),
- Buchanan, J. M. (1989). *Explorations into constitutional economics*. Compiled by Robert D. Tollison and Viktor J. Vanberg, College Station: Texas A-M Un. Press, No 9 Texas A&M University Economics Series.
- Buchanan, J. M. (2002). Pozitif Kamu Tercih Teorisi ve normatif temelleri. Ed. C. Can. Aktan, *Anayasal İktisat*, Siyasal Kitapevi, Ankara.
- Certo, C. S. (2003). *Modern management*. New Jersey: Prentice Hall.

- Chatoupis, C. (2007). Decision making in physical education: Theoretical perspectives. *Studies in Physical Culture and Tourism*, 14(2).
- Çelikten, M., Gılıç, F., Çelikten, Y. ve Yıldırım, A., (2019). Örgüt yönetiminde karar verme süreci: Bitmeyen bir tartışma. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(2),
- Çetin, S. (2010). *Kamusal karar alma sürecinde e-demokrasi uygulamaları ve Türkiye*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Çoban, A. R. (2003). Kamu Tercih Teorisi. Ed. M. Acar ve H. Özgür, *Çağdaş Kamu Yönetimi*, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Çınar, A. (2010). *Ekonominin seçmen ideolojisi üzerine etkisi: Türkiye örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Daft, R. (2010). Organization theory and design. *Cengage Learning 10 th Edition* içinde USA,
- Demirci, M. (2015). *Türkiye’de yerel yönetimlerde karar verme süreci*. Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Dülğar, İ.P. ve Tosun, İ. (2019). Geleneksel Kamu yönetimi yaklaşımında iki kırılma noktası: Herbert Simon ve kamu tercihi okulu. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, XLVII(2)
- Erdoğan, D. (2011). *Demokrasinin iktisadi teorisi: Türkiye için bir analiz*, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Gray, A. ve Jenkins, B. (1995). From public administration to public management: reassessing a revolution. *Public Administration*, 73(1).
- Hennessy, P. (2000). Pressure groups: Their role in developing the law. *Legaldade*, 12.
- Hepaksaz, E. (2007). Kamu tercihi ve anayasal iktisat teorisi perspektifinden anayasal mali reform. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 44(514).
- Hughes, O. (1998). Public management & administration. In Ed. C. A. Hyde, ve M. J. Shafriz, *Classics of Public Administration*. 3 rd Edition ST. Martin’s Press., USA:
- Kahraman, L. (2015). Siyasal karar verme sürecinde özneyi “Temsil” eden temel aktör siyasi parti”. Ed. F. Kırışık ve Ö. Önder, *Kamu Yönetimi ve Siyaset Biliminde Karar Verme içinde*, Detay Yayıncılık, Ankara,
- Kayabaşı, Y. (2005). *Politik yozlaşmaya çözüm olarak anayasal iktisat*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Kızılboğa, R. (2012). Kamu tercihi ve anayasal iktisat teorilerinin değerlendirilmesi. *NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2.
- Kinnear, D. (2002). Kamu Tercih Teorisi. Ed. Ç. G.Sonkur, C. Aktan, *Anayasal İktisat içinde*, Siyasal, Ankara.
- Kurun, İ. (2018). Reform ve çıkar: Kamu Tercih Teorisi perspektifinden kamu yönetimi temel kanunu projesi. *Al-Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2)
- Kurt, Ü. (2003). *Karar verme sürecinde yöneticilerin kişilik yapılarının etkileri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Lamba, M. (2012). *Yerel yönetimlerimizde kent konseylerinin belediyelerin karar alma süreçlerine etkisi: Antalya, Afyonkarahisar ve Burdur örneği*. Doktora Tezi, Süleyman Demirel Ün. SBE, Isparta,
- Lamba, M. (2014). Karar vermeyi etkileyen yapısal faktörler bakımından yönetim ve organizasyon teorilerinin incelenmesi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(27).
- Lane, J. E. (1990). The epistemological foundation of the public choice theory. *Scandinavian Political Studies*. 13(1).
- Mises, L. V. (1947). *Bürokrasi*. (Çev. F. Ergin) Cumhuriyet Matbaası, İstanbul,
- Mouzelis, P. N. (2001). *Örgüt ve bürokrasi: Modern teorilerin analizi*. Çev. B. Akın, Çizgi, Konya.
- Mueller, C. D. (1993). Public choice: A survey. Ed. Edward Elgar. *The Public Choice Approach to Politics* içinde Economist of The Twentieth Century.
- Noone, J. (2002). Concept Analysis of Decision Making. *Nursing Forum*, 37(3).
- Odabaş, H. (2019). *James M. Bunchanan ve liberal politik iktisat*. SOBİAD Hukuk ve İktisat Araştırmaları Yayınları: ISBN: 978-605-68961-5-6, 2019.
- Okumuş, S. (2004). *Anayasal iktisat'ın siyasal yozlaşmaya bakışı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Orchard, L. ve Stretton, H. (1997). Public choice. *Cambridge Journal of Economics*, 21.
- Özer, M. A. (2015). Sosyal politikaların belirlenmesinde karar verme süreci ve bilgi teknolojilerinin etkisi. *Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 4(9),
- Özer, M. A. (2016). Herbert Simon'un Yönetim bilimine katkıları üzerine değerlendirmeler. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 5(11).
- Özer, M. A. (2019). *21. yy'in modern yönetimi için geleceğe yön veren yönetim gurular*. Gazi, Ankara.
- Robbins, P. S., Decenzo, A. D. ve Coulter, M. (2013). *Yönetimin esasları*. 8. Basım, Çev. A. Ögüt, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım. (Eserin orijinali 2012'de yayımlandı).
- Sağır, C. (2006). *Karar verme sürecini etkileyen faktörler ve karar verme sürecinde etişin önemi: Uygulamalı bir araştırma*. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Sakal, M. (1996). Kamu ekonomisi teorisinin gelişmesinde kamu tercihinin etkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1),
- Simon, H. A. (1976). Administrative behavior. *The Free Press*, New York,
- Tok, S. (2009). *Anayasal iktisat ve kamu tercihi yaklaşımları sorunlar ve çözüm önerileri*, Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Tozlu, A. (2016). Karar verme yaklaşımları üzerinde Herbert Simon Hegemonyası. *Sayıştay Dergisi*, 102, 27-45.
- Uluğ, F. (1996). Yönetimde Karar Verme. *Gazi Ün. Endüstri Sendikası Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4.
- Uzun, T. (2009). Kamu tercihi ve anayasal iktisat kuramı üzerine bir değerlendirme. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(23).
- Yılmaz, M. ve Talas, M. (2010). Bilgi merkezinde karar verme süreci. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 2(1).

Yolal, M. (2018). Nobel ödülü sahibi James M. Buchanan'ın konseptinden kurallar, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi Electronic Journal of Social Sciences*, 17(65).

Wolf, C. (1998). Piyasa ve devlet. Ege Üniversitesi, İİBF Yayını, No 1, İzmir,

SON NOTLAR

ⁱ ABD'de 1963 yılında Kamu Tercih Araştırma Merkezi'nin kurulmasına yol açan bu araştırma alanı, bu merkez içinde yapılan çalışmalarda meyvesini vermiş ve Kamu Tercih Teorisi'nin kurucusu olarak kabul edilen Buchanan'ın 1968 yılında Nobel Ekonomi Ödülü almasıyla kamu tercihi teorisi daha fazla dikkat çekmeye başlamıştır (Aktan ve Dileyici, 2007, s.9).

ⁱⁱ Normatif analiz, genellikle olması gerekenle ilgilenen, “ne neye tercih edilmeliydi”, “ne olsaydı daha iyi olurdu”, temelinde incelenmesine dayanmaktadır (Aktan ve Dileyici, 2007, s.152).

ⁱⁱⁱ Pozitif analiz ise, olanla ilgilenen ve ekonomik sürecin “nedir”, “ne olmuştur”, temelinde incelenmesidir (Aktan ve Dileyici, 2007, s.152).

^{iv} Piyasanın başarısızlığı, 1930-1940 yıllarda ileri sürülen piyasa ekonomisinin ulusal ekonomi içinde yetersiz olması ve devletin ekonomiye müdahale etmesinin gerekliliğine dayanan bir teoridir (Aktan, 1994, s.136).

^v Kamu ekonomisinin başarısızlığı, 1960'lı yıllarda Kamu Tercih İktisatçılarının kamu ekonomisinin de optimumdan uzak olduğunu açıkladıkları ve ortaya attıkları teoridir (Wolf, 1998, s.120).

^{vi} Kamu tercihi teorisinin asıl gelişimi İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden 1940'lı ve 1950'li yıllarda olurken, Anayasal İktisadın bir disiplin olarak doğması ve önem kazanması 1970'li yılların sonlarında gerçekleşmektedir (Baysuğ, 2017, s.90). Kamu tercihi teorisi dört önemli düşünce okulu etrafında şekillenmiştir. Bunlar; Virginia, Rochester, Chicago ve Indiana (Amerika'daki bir düşünce okulu)'dır (Orchard ve Stretton, 1997, s.410).

^{vii} Kamu tercihi teorisi alanındaki en önemli çalışma ise Virginia Politik İktisat Okulu'nun kurucuları olan James Bunchanan ve Gordon Tullock tarafından yapılmıştır (Avcı, 2001, s.2).

^{viii} Niskanen 1971 yılında yaptığı 's Bureaucracy and Representative (Bürokrasi ev Temsilci Hükümet) adlı çalışmada yalnızca kamu bürokratları ile ilgilenmiştir. Yöneticilerin, yönetim sürecinde maaş, itibar, güç, fırsat, bürokrasinin hâkimiyetini artırma gibi konularda endişe taşıdıklarını ortaya koymuştur (Orchard ve Stretton, 1997, s.414).